

**2.2. KUKAINU PIEKŪNA — *Falco vespertinus* L. —
INVĀZIJA 1979. GADĀ**

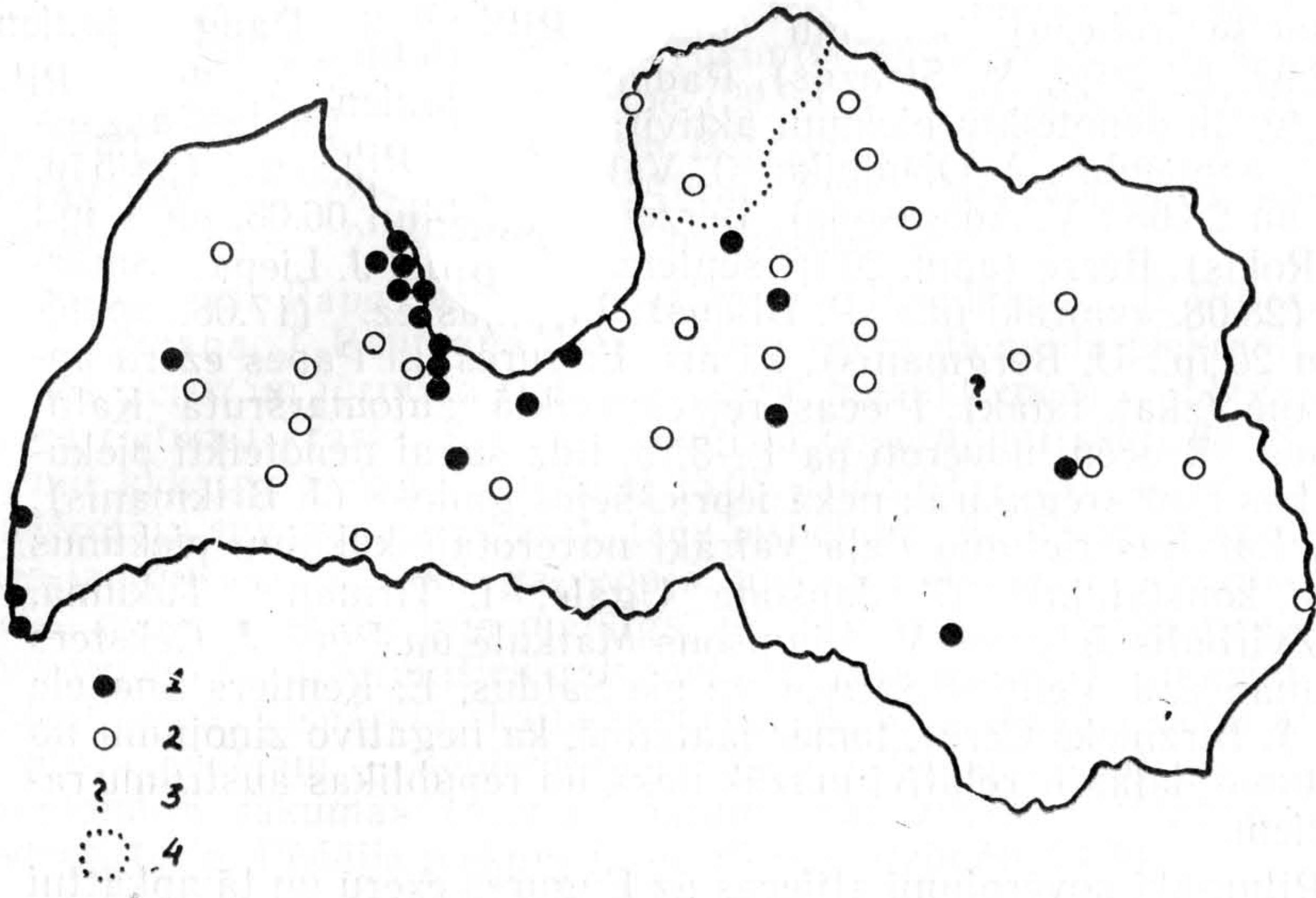
Kukaiņu piekūns kā ligzdotājs Latvijā pēdējos piecdesmit gados droši nav konstatēts (Baumanis, Blūms, 1972), kaut arī senākie autori norāda, ka tas ļoti reti ligzdo (Grosse, Transehe, 1929). Tā ligzdošanas areāls plešas galvenokārt austrumos un dienvidaustrumos no mūsu republikas teritorijas (Флинт и др., 1968). Šis tipiskais meža stepju un stepju joslas apdzīvotājs Latvijā kā caurceļotājs parādās katru gadu, tikai ļoti dažādā skaitā, pie kam laiku pa laikam vērojamas invāzijas (Transehe, 1965). Dažas no tām tika atspoguļotas zinātniskajā literatūrā, piemēram, 1939. (Transehe, 1940), 1959. un 1968. gadā (Transehe, 1965; Vīksne, 1971). Diemžēl pat pēdējos gadu desmitos ne visas republikas teritoriju skārušās kukaiņu piekūnu invāzijas ir atspoguļotas zinātniskajā literatūrā, kā tas, piemēram, noticis ar visai ievērojamo invāziju 1975. gadā.

Kukaiņu piekūnu invāzija mūsu republikas teritorijā bija vērojama arī 1979. gadā. Tās raksturošanai izmantoti dati, ko ievākuši ZA Bioloģijas institūta ornitoloģijas laboratorijas darbinieki, kā arī informācija, ko sniedza korespondenti — putnu gredzenotāji, atbildot uz aptaujas anketām. Lielāka vērība invāzijai tika veltīta ornitoloģisko pētījumu stacionāros — Engures un Papes ezeros un to apkārtnē. Bez tam invāzijas laikā veikti vairāki garāki maršruti, galvenokārt Tukuma rajona robežās, lai iegūtu salīdzinājumu par kukaiņu piekūnu skaitu dažādos biotopos dažādos attālumos no jūras piekrastes.

Daudzos gadījumos novērotāji nav pārliecināti par novēroto piekūnu sugas noteikšanas pareizību. Šie ziņojumi izmantoti tajos gadījumos, ja kādas detaļas attiecībā uz putnu uzvedību, izskatu utt. liecina par labu kukaiņu piekūnam.

Autors izmanto izdevību pateikties visiem tiem, kas paziņojuši savus novērojumus un sekmējuši šā apskata tapšanu.

Ievāktās ziņas liecina, ka 1979. gadā invāzija bijusi vairāk izteikta republikas rietumu nekā austrumu daļā (2.2.1. att.). Austrumu daļā kukaiņu piekūni sastapti tikai 5—6 vietās: augusta sākumā divreiz (3 un 4 īp.) Taurenē (P. Apinis), 14.07. Dunavā un 05.09. — Ķeipenē pa 1 īp. (G. Vilcāns), 25.08. Līgatnē — 2 īp. (A. Reinbergs), 11.—12.08. vairāki īpatņi novēroti, medījam kukaiņus Lbānas ezerā (J. Fridrihsons, V. Aizstrauts). Iespējams, ka jūlijā beigās vai augusta sākumā 1—2 īpatņi vairākkārt novēroti Cesvaines apkārtnē (I. Krūmiņš). Īpaši jāatzīmē, ka šos putnus ne reizi nav novērojuši tādi speciālisti kā J. Lipsbergs, kurš visu invāzijas laiku atradies ekspedīcijā dažādās vietās Ziemeļvidzemē, K. un I. Vilki Strenčos, negatīvi ziņojumi saņemti arī no G. Kasparsona attiecībā uz Vidzemi, Carnikavu (M. Leja, G. Sakne), Jaungulbeni (I. Krūmiņš), Salacgrīvu (U. Lipsbergs), Gulbeni (V. Kuprišs), Mežvidiem un Smilteni (G. Šķedrovs), Inčukalnu, Nītauri, Raiskumu un Pasieni (J. Čeksters),

2.2.1. att. Kukaiņu piekūna invāzija
1979. gadā:

1 — novērots; 2 — nav
novērots; 3 — iespējami
novērots; 4 — invāzijas
laikā intensīvi apsekots
rajons, kur kukaiņu pie-
kūns nav konstatēts

Limbažu raj. (A. Bērziņš), Ogri, Lauteri, Jumurdu, Lubānas ez. (I. Krauklis), Kārkliem (J. Ventiņš). Kukaiņu piekūni nav no-
vēroti arī invāzijas laikā vairākkārtējā automaršrutā Ogre—
Suntaži—Ērgļi—Kusa—Madona (I. Krauklis).

37

Republikas rietumu daļā (Rīgas garuma grādu pieņemot kā nosacītu robežu) kukaiņu piekūni novēroti Daugavgrīvā (22.08. 1—2 īp., M. Strazds), Padurē (24.08. 5—7 īp., novērota arī tuvāk nenoteiktu piekūnu aktivitāte vakara stundās augus-
tā — septembrī; A. Obodņikovs), Valguma ez. apkārtnē (pa 5 īp.
25. un 26.08.: V. Ādamsons), Bērzciemā (03. un 06.08. pa 1 īp.;
A. Rokis), Bērzē (apm. 20 īp. septembra beigās; J. Liepa), Smār-
dē (28.08. «vairāki īp.»; P. Blūms), Liepājas ez. (17.08. apmē-
ram 20 īp.; U. Bergmanis), kā arī Engures un Papes ezeru ap-
kārtnē (skat. tālāk). Piecas reizes veiktā automaršrutā Kaln-
ciems—Brocēni novēroti pa 1—3 īp. līdz sugai nenoteikti piekū-
ni, kas esot «regulārāk nekā iepriekšējos gados» (J. Brikmanis).
Arī Latvijas rietumu daļā vairāki novērotāji kukaiņu piekūnus
nav konstatējuši (Z. Jansone Ugālē, I. Tīrmanis Tukumā,
Z. Zvirbulis Jelgavā, V. Ādamsons Matkulē un Pūrē, J. Čeksters
Jaunaucē, J. Ventiņš Satiķos un pie Saldus, E. Ķemlers Snēpelē
un A. Birznieks Cērē), tomēr jāatzīmē, ka negatīvo ziņojumu no
rietumu daļas ir relatīvi mazāk nekā no republikas austrumu ra-
joniem.

Pilnīgāki novērojumi attiecas uz Engures ezeru un tā apkārtni un Papes ezera apkārtni.

Kā jau iepriekš minēts, Bērzciemā pirmie piekūni novēroti 03. un 06.08., pēc autora novērojumiem, tieši Engures ezerā atsevišķi īpatņi parādījās apmēram ar 10.08.

Invāzija neradīja šaubas, sākot ar 18.—19.08., kad kukaiņu piekūni, pēc A. Petriņa novērojumiem, parādījās pa vairākiem īpatņiem meža klajumos ezera austrumu krastā, turpmākajās dienās to skaits pieauga arī ezermalā un virs ūdensaugu ceriem ezerā. Ap 20.—21.08. Engures ezera centrālajā daļā pie austrumu krasta regulāri medīja ap 15 īp. Invāzijas kulminācija ezerā bija vērojama ap 24.08., kad no ZA Bioloģijas institūta peldošās bāzes ar neapbruņotu aci vienlaikus varēja saskaitīt līdz 34 kukaiņu piekūnus, bet ar binokli (palielinājums $7\times$) bez sevišķas piepūles — 70 īp. (A. Petriņa un V. Rēdera dati). Jūtama kukaiņu piekūnu skaita samazināšanās Engures ezerā sākās apmēram ar 29.08., pēdējie piekūni ezerā vai tā apkārtnē novēroti 07.09. (3 īp., A. Petriņš).

Ari Engures ezera apkārtnē invāzijas laikā bija vērojams prāvs kukaiņu piekūnu skaits. Tā, 27.08., braucot ar motociklu pa maršrutu Bērzciems—Mērsrags—Dzedri, bez binokļa novēroti kopskaitā apmēram 30 īp. (bariņos pa 5—10—15 īp.), kuri sēdēja uz telefona vai augsts prieguma vadiem vai medīja virs laukiem. Tajā pašā dienā apm. 15 īp. novēroti ceļa posmā 38 Bērzciems—Engure, turpretī tālākajā maršrutā Engure—Rīga atzīmēti tikai 2 īp. Klapkalnciema rajonā. Ari turpmākajās dienās speciāli veiktajos maršrutos (29.08. — Rīga—Ogles—Slampe—Tukums—Bērzciems, 01.09. — Rīga—Ķemeri—Tukums—Bērzciems, 02.09. — Bērciems—Tukums) kukaiņu piekūni konstatēti tikai Engures ez. apkārtnē (29.08. — 1 īp. pie Ķesterciema, apm. 10 īp. starp Enguri un Bērzciemu; 01.09. — 2 īp. pie Abragciema; 02.09. — 1 īp. pie Abragciema) vai Babītes ez. apkārtnē (29.08. — 2 īp. dienvidos no Babītes ez.).

Novērojumi Papes ezera apkārtnē (J. Priednieka, J. Rūtes, U. Bergmaņa, J. Baumaņa dati) aptver ezera dienvidu piekrasti, Papes ciemu un jūrmalu rietumos no tā, mazākā mērā — plavas ezera rietumu krastā. Šeit ornitoloģiski novērojumi sākti 23.08., pirmie kukaiņu piekūni reģistrēti 25.08. (līdz 13 īp. pēc atsevišķu novērotāju sniegtajām ziņām), taču iespējams, ka invāzija sākusiies jau agrāk. Turpmāk galvenajā novērošanas vietā — jūrmalā — piekūnu skaits bija mainīgs, jo pie stipriem rietumu sektora vējiem tie uzturējušies galvenokārt ezera piekrastē un acīmredzot ezerā. Vispārēja skaita samazināšanās atzīmēta, sākot ar augusta pēdējām — septembra pirmajām dienām, kaut arī vēl «septembra sākumā» (precīzs datums nav zināms) vienkopus redzēti 14 īp. Pēdējie piekūni Papē (5 īp.) atzīmēti 20.09.

Minētie novērojumi apstiprina, ka invāzijas laikā kukaiņu piekūni galvenokārt koncentrējušies lielajos aizaugušajos piejūras ezeros un to plašākā apkārtnē (piemēram, ap Engures ez.), toties

tālāk no ezeriem līdzīgos biotopos tie bijuši novērojami retāk un neregulārāk. Domājams, ka kukaiņu piekūnu koncentrāciju piejūras ezeru apkārtnē noteikuši ne vien varbūtēji labvēlīgāki barības apstākļi (lielāks spāru skaits?), bet arī jūras tuvums. Iespējams, ka tāda apmēra ūdens šķērslis kā Baltijas jūra vai Rīgas jūras līcis aiztur vienas daļas kukaiņu piekūnu tālāku virzīšanos, un krasta līnija kalpo kā vadlīnija kustībai. Daļa kukaiņu piekūnu tomēr šķērso Baltijas jūru, par ko liecina lielais novēroto īpatņu skaits Zviedrijā, Elandes salā laikā no 11.08. līdz 08.09.1979. (Waldenström, 1979). Ievērību pelnī visai precīzā invāzijas laika sakrišana Elandes salā un Engures ezerā.

Invāzija republikas teritorijā ilgusi apmēram 2 mēnešus, t. i., vismaz no augusta pirmajām dienām līdz septembra beigām (1 ad. ♂, kas novērots 14.07. Dunavā, iespējams, ir vasarojošs īpatnis). Invāzijas sākuma atšķirības dažādās Latvijas daļās pēc esošā materiāla droši nav konstatējamas, taču interesanti atzīmēt, ka pēdējie kukaiņu piekūni novēroti republikas dienvidos (Papē un Bērzē).

Vairums novēroto īpatņu bijuši jaunie putni, to vidū iespējamas arī atsevišķas pieaugušas mātītes (pēc spalvu tērpa lielākā attālumā grūti atšķiramas no jaunajiem). Pieauguši tēviņi novēroti tikai 4 gadījumos pa 1 īpatnim (14.07. — Dunavā, 05.09. — Keipenē, 22.08. — Daugavgrīvā, 25.08. — Papē).

39

LITERATŪRA

- Baumanis J., Blūms P. Latvijas putni. R., 1972.
- Grosse A., Transehe N. Verzeichnis der Wirbeltiere des ostbaltischen Gebietes. — Arbeiten des Naturforscher-Vereins zu Riga. Neue Folge, Heft XVIII. Riga, 1929.
- Transehe N. Massendurchzug des Rotfussfalken (*F. vespertinus*) im Spätsommer 1939. — Vogelzug, 1940, II, 1, S. 31—35.
- Transehe N. Die Vogelwelt Lettlands. Hannover-Döhren, 1965.
- Vīksne J. Kukaiņu piekūna (*Falco vespertinus L.*) invāzija Latvijā 1959. un 1968. gados. — Zooloģijas muzeja raksti, 7, 83—86. R., 1971.
- Waldström A. Aftonfalk — kommentarer kring ett invasionsuppträdande på Öland i augusti 1979. — Calidris, ärgäng 8, № 3, 1979, 221—224.
- Флинт В. Е., Беме Р. Л., Костин Ю. В., Кузнецов А. А. Птицы СССР. М., 1968.

J. Vīksne
LPSR ZA Bioloģijas institūts

Виксне Я. (Институт биологии АН Латвийской ССР). Инвазия кобчика (*Falco vespertinus L.*) в 1979 г.

С первых чисел августа по конец сентября 1979 г. в Латвии наблюдалось повышенное количество кобчика. Инвазия более выраженной была в западной, чем в восточной части республики, наибольшее число кобчиков наблюдалось на приморских заросших озерах Энгуре, Папе, Лиепая. На оз. Энгуре, где наблюдения проводились непрерывно, кобчики появились около 10.08., последние птицы отмечены 07.09. (наибольшее число — около 70 птиц с одного пункта — сосчитали 24.08.). Взрослые самцы отмечены

40